

К. В. Бортник

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, м. Харків, Україна

МІСЦЕ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ СЦЕНІЧНОГО РУХУ: ІСТОРИЧНИЙ ЕТИКЕТ» У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНОГО АКТОРА ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ПРЕДМЕТАМИ ПРОФЕСІЙНОГО Й ПРАКТИЧНОГО ЦИКЛУ

К. В. Бортник. Місце дисципліни «Основи сценічного руху: історичний етикет» у фаховій підготовці сучасного актора та її зв'язок з предметами професійного та практичного циклу

Пластична виразність актора є однією з найважливіших навичок під час здобуття професійних знань, що враховано в структурі педагогічного процесу театральних ЗВО. Суттєва роль відводиться дисциплінам пластичного циклу, зокрема основам сценічного руху, однією зі складових якого є історичний етикет, що розвиває психофізичний апарат актора, виховує почуття краси та витонченості руху, форми і стилю. У процесі дослідження визначено роль дисципліни «Основи сценічного руху: історичний етикет» у професійно-практичній підготовці актора в контексті вимог сучасного театрального мистецтва та під сучасним кутом зору обґрунтовано необхідність вивчення стильової поведінки й історичного етикету майбутніми акторами в контексті навчального процесу. Опанування означеної дисципліни розкриває особливості стильової поведінки та пластики різних історичних епох, досконале володіння якими дозволяє акторові підвищити рівень загальної пластичної культури, достовірно втілювати різноманітні історичні образи, використовувати здобуті знання та набуті навички у створенні пластичних характеристик сучасних образів, надає можливості ширше реалізувати творчий потенціал студента під час опанування суміжних дисциплін, робить його затребуваним у професії.

Ключові слова: *пластична культура актора, сценічний рух, пластичні навички, стильова поведінка, історичний етикет.*

K. Bortnyk. The place of the discipline “Fundamentals of Stage Movement: Historical Etiquette” in the professional training of a modern actor and its connection with the subjects of professional and practical cycle

The actor's flexibility and stretching expressiveness is one of the most important skills in acquiring professional knowledge, which is taken into account in the structure of the pedagogical process of theatrical performances, where a significant role is given to the disciplines of the

flexibility and stretching cycle, in particular the basics of stage movement, one of the components of which is historical etiquette, which develops the psychophysical apparatus of the actor in the way necessary for stage activities, trains a sense of beauty and elegance of movement, form and style. However, for today the specific character of mastering stylistic behaviour requires careful scientific review in order to create a modern study of the role of historical etiquette in the flexibility and stretching culture of the actor and the place of discipline in the cycle of professional and practical training, which determines the relevance of this article.

The purpose of the paper is to substantiate the importance of mastering stylistic behaviour by a future professional actor in the context of the discipline “Fundamentals of Stage Movement” and general professional training.

The methodology. In this article we applied the methods of abstraction and structuring, analytical and comparative methods within the pedagogical approach.

The results. The subject “Fundamentals of Stage Movement: Historical Etiquette” is an important component of the system of modern professional training of the future actor, which meets the requirements of modern theatrical art that tends to flexibility and stretching means of expression and nonverbal language. By mastering the specific features of stylistic behaviour and flexibility and stretching of different historical epochs, the future actor acquires appropriate professional competencies and is able not only to accurately embody any historical image, but also to improve the unity of interior and exterior technology, increase the overall level of flexibility and stretching culture, expand the range techniques, to acquire skills of creating flexibility and stretching characteristic features of contemporary images, to reveal creative potential and to realize it more widely while mastering related disciplines (“Actor's Skill”, “Dance”, “Stage Fight”, “Fencing”, “Stage Language”, “Vocal”), which will make it in demand in further professional activities in both theatre and film industries.

The scientific novelty. The paper is the first attempt for substantiating the necessity of studying the stylistic behaviour and historical etiquette by

future actors in the context of further realization of their creative potential in professional activity.

The practical significance. The materials of the article can be used in the practical activities of teachers of stage movement and in creating further research in this area.

Keywords: *flexibility and stretching culture of the actor, stage movement, flexibility and stretching skills, stylistic behaviour, historical etiquette.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку театрального мистецтва у виставах спостерігається широке використання пластичних засобів виразності, а розвиток дії за допомогою невербальної мови став провідною тенденцією в театральному просторі. Популяризація та затребуваність жанру пластичної вистави пов'язані, передусім, з тим, що акцент у ній робиться на візуалізації художнього образу, а це досягається інтеграцією мистецтв у контексті сценічного художнього твору, де найважливішим стає внутрішнє відчуття актором зовнішньої (рухової) дії. Тому необхідність пластичної виразності актора є необхідною навичкою, завдяки якій відбувається відображення внутрішнього світу та характеру певного персонажа в контексті просторових форм вистави. Зважаючи на це, акторська майстерність, головне, має полягати в здатності виконавця до різноманітних проявів сценічної пластики.

З урахуванням цих вимог формується система сучасної театральної освіти, яка являє собою гнучкий і поліфункціональний педагогічний процес, спрямований на розкриття творчого потенціалу акторів та формування в них належних професійних компетенцій, орієнтований на запити як традиційного, так і сучасного театру.

Суттєва роль відводиться дисциплінам пластичного циклу: танцю, ритміці, сценічному руху, фехтуванню, завдяки яким відбувається формування пластичної культури актора. Серед розмаїття спеціальних пластичних навичок, що опановуються майбутніми артистами під час здобуття професії, — історична пластика, покликана не лише вивчати стильові особливості поведінки, етикет та манери в різні історичні епохи, а й розвивати тіло в необхідному для сценічної діяльності напрямі, виховувати почуття краси та витонченості руху, форми й стилю, музичність і специфічну координацію.

Специфіка опанування стильової поведінки, яка посідає важливе значення в пластичній культурі актора, в українському науковому дискурсі розглянута вельми стисло, крім того, місце дисципліни в циклі професійної та практичної підготовки практично не досліджено.

Мета статті — проаналізувати значення опанування майбутнім професійним актором стильової поведінки та історичного етикету в контексті дисципліни «Основи сценічного руху», простежити її зв'язок з предметами професійного та практичного циклу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Провідні аспекти пластичної культури актора вивчаються переважно в контексті новітніх театральних тенденцій і нині представлені істотною кількістю наукових досліджень, у яких зазвичай аналізуються критерії формування досконалого руху та його структура на прикладі танцю або таких спеціальних сценічних навичок, що потребують суттєвої фізичної підготовки та знань техніки безпеки: падіння, переноси партнера, стрибки, боротьба. Так, С. Бельський у науковій статті «Сценічний рух — основа органічної поведінки актора» розглядає рух як структуру та визначає провідні аспекти вдосконалення тілесного апарату актора (Бельський, 2012); Ю. Старостін у статті «Акторський тренінг: його зміст та основа» аналізує особливості акторського тренінгу та його місце в діяльності К. Станіславського, Вс. Мейерхольда, Л. Олійника (Старостін, 2016). О. Абрамович та А. Кудренко в публікації «Сценічна пластика в контексті сучасного акторського мистецтва» досліджують специфіку пластичної культури сучасного актора, визначають природу пластичної виразності (Абрамович, Кудренко, 2019). Фундаментальними нині залишаються праці І. Коха та А. Дрозніна, присвячені методиці викладання основ сценічного руху (Дрознін, 2004; Кох, 2019). Щодо стильової поведінки, то деякі аспекти викладання та значення її вивчення сучасним актором окреслені в статті В. Торгашова «Аналіз стану сценічної пластики в сучасному драматичному спектаклі (на матеріалі історичного етикету і стильової поведінки)» (Торгашов, 2014).

Виклад основного матеріалу дослідження. Дисципліна «Основи сценічного руху» — одна з важливих складових пластичної культури актора, оскільки розвиває та виховує в студентів необхідні психічні та психофізичні якості. Майстерність актора полягає передусім у гармонійній єдності внутрішньої та зовнішньої техніки, що багато в чому залежить від рівня загальної пластичної культури, наявності активного запасу сценічних навичок, якими актор має вільно користуватися. Систематична робота з удосконалення тілесного апарату завжди відіграє важливу роль, як технічну, так і виховну, а також дисциплінує, розвиває силу волі, формує по-

чуття відповідальності за себе і партнера, цілісну художньо-творчу особистість, розкриває та розширює творчий потенціал актора. Здатність усвідомлено й виразно рухатися на сцені породжує логічну, послідовну, доцільну, осмислену, виразну сценічну дію.

Предмет покликаний тренувати якості актора, які розширюють діапазон мислення, загострюють чуйність і сприйнятливність до всіх проявів сценічного середовища, здатність вловлювати й відгукуватися на них точними за змістом та різноманітними за забарвленням реакціями.

Технічні навички, які використовуються у створенні пластичної виразності і пов'язані з конкретними сценічними завданнями, вельми необхідні кожному акторові, але вони не повинні перетворюватися на штампи, оскільки це шкодитиме розвитку творчого потенціалу актора, його природній обдарованості, спотворювати професійну майстерність у межах опанованих рухів. Звичайно навчання конкретним навичкам у сфері пластичного виховання є фундаментом подальшої сценічної діяльності актора. Є немало спеціальних навичок, без яких йому не обійтися в роботі над роллю, і краще їх засвоїти в роки навчання, ніж витратити час на подолання технічних труднощів і різних психологічних бар'єрів вже під час репетицій у театрі.

Наприклад, до спеціальних навичок належать: трюкова пластика — прийоми боротьби, падіння, перенесення; історична пластика — стилеві особливості поведінки (етикет, манери, пластика) в різні історичні епохи; сценічне фехтування — сценічний бій.

Конкретна навичка в процесі навчання розглядається не як готова форма, а як матеріал для тренування психічних і психофізичних якостей, загальних професійних рухових навичок. Тому викладачеві необхідно постійно створювати різні варіації виконання в постійній логічній схемі руху: «Спочатку педагог створює проблемну ситуацію, у якій постає необхідність нового прийому, що допоміг би в глибокому знайомстві з персонажем. Потім — фаза орієнтування в прийомі, елементі, його первинне розуміння, використання. Пізніше відбувається глибше усвідомлення деяких його функцій, уже самостійне його використання...» (Бельський, 2012, с. 214). Варіативна рухова навичка не стає штампом, якщо застосовується в різноманітних сценічних ситуаціях відповідно до логіки дії в кожній новій ролі.

Робота над творами різних стилів і жанрів, уміння створювати пластично яскраві образи

може бути тільки тоді, коли існує професійне володіння актором зовнішньою технікою, почуттям ритму, музичністю, виразною пластикою, координацією. Тим більше, що сприйняття образу переважно відбувається саме через невербальні засоби втілення. І якщо актор не має достатньо розробленого рухомого апарату, це може призвести до невиразного та непрофесійного сценічного існування. Художня цінність образу можлива лише за умови вільного відчуття виконавцем пластичного рисунка, коли основна концентрація спрямовується не на зовнішнє відтворення руху, а на створення правдивого образу сценічного персонажа.

Саме в межах дисципліни «Основи сценічного руху» в майбутнього артиста відбувається формування навичок, пов'язаних з виразально-зображальними завданнями сценічної пластики. Предмет традиційно передбачає чотири складові: ритмічне виховання, сценічний бій, історичний етикет, сценічне фехтування.

Розглянемо детальніше викладання стильової поведінки та історичного етикету. Ця частина дисципліни найчастіше становить для студентів найбільше труднощів, що пов'язано переважно з дискомфортом під час виконання пластичних вправ, спрямованих на опанування доволі незручної та неприродної для сучасної людини пластики минулих епох, а також з неповним розумінням важливості цих знань та навичок, зв'язку з іншими дисциплінами професійного циклу, а також перспектив, які надають історична сценічна пластика та етикет.

Необхідність вивчення особливостей стильової поведінки та пластики різних історичних епох майбутніми акторами продиктована тим, що, по-перше, навчання майбутнього актора завжди базується на творах світової класики, яка надає фундаментальні знання та навички, необхідні для подальшого професійного становлення, по-друге, вистави на історичну тематику наявні в репертуарі кожного театру, а провідними драматургами світового значення досі залишаються В. Шекспір, Мольєр та А. Чехов — представники трьох різних історичних епох, які втілюють у своїй творчості культуру та стилістику відповідних часів, чії п'єси постійно з'являються на сценах майже всіх театрів. І хоча сучасними режисерами створюється величезна кількість новаторських трактувань, завжди існуватиме попит на класичні версії. Не викликає сумніву той факт, що сучасні засоби акторського існування, режисура, сценічна культура та навіть тривалість таких вистав значно відрізняються від оригінальних, однак манери, пове-

дінка та пластична характеристика втілюваної в них історичної епохи залишаються незмінними, адже становлять зовнішню форму прояву побуту представників певних суспільних станів тієї чи іншої історичної доби. Тому, працюючи над роллю в історичній виставі, актор має вільно й досконало володіти як зовнішньою, так і внутрішньою техніками свого персонажа. Навички, пов'язані з пластичними перевтіленнями, що правдоподібно передають уклад життя, побут, звичаї, манери та етикет певної епохи, підкреслюють відмінність вищого суспільства від простого народу, формуються під час занять «Історичним етикетом». Виконання стильових дій, пов'язаних з побутом героя, уміння користуватися історичним костюмом, реквізитом та аксесуарами, такими як плащ, сукня, віяло, різні види капелюхів і тростин, тощо, породжує певну манеру поведінки, яка створює точну характеристику персонажів, без чого не може бути справжнього пластичного рішення вистави. Цією технікою актор повинен володіти вільно, виконуючи прийоми так само легко, як це зробив би його герой (Торгашов, 2014, с. 410).

Про важливість знання студентом етикету різних епох, національностей, суспільних верств провідний фахівець зі сценічного руху Е. Кох зазначав: «...у пластичному вирішенні спектаклю слід передавати не лише те, що становило оболонку зовнішніх взаємин між ними (дійовими особами), але перш за все те, що визначало внутрішню сутність їхніх стосунків, зміст конфліктів між ними та людьми нижчого звання. ... Сценічний персонаж лише тоді буде типовий і водночас людськи конкретний, коли в його поведінці відобразатимуться не тільки ознаки епохи і національності, а й належність до певної суспільно-соціальної групи. Кожна така група характеризується класовими ознаками, властивими лише їй; без відтворення їх неможлива конкретизація фізичної поведінки сценічного героя. Таким чином, актор, який працює над новою роллю, повинен оволодівати знаннями і набувати вміння, які допоможуть йому у відборі рухів і дій, що передають багато елементів зовнішньої характерності: історичні, етнографічні, національні і, головним чином, соціально-класові. Усі ці ознаки повинні відбитися в особливостях пластики зображуваної особистості» (Кох, 2019, с. 76). Ця думка актуальна і нині, адже вивчення стильової поведінки не має обмежуватися лише необхідністю її використання виключно у виставах на історичну тематику. Класові стосунки існують у різних епохах і мають ідентичну суть, а, отже, їх

втілення в сценічному просторі потребує глибоких знань і ґрунтовних психофізичних навичок. Крім того, сучасні персонажі, які практично жодним чином не стосуються персонажів минулих епох, доволі часто використовують тотожну пластику, опанувати яку можливо лише на заняттях зі стильової поведінки. Наведемо приклади універсальної та специфічної пластики.

Так, образ вагітної жінки являє собою універсальний зразок. У межах теми «Особливості стильової поведінки і правила етикету в західноєвропейському суспільстві XVI–XVII ст.» обов'язково вивчається жіноча пластика, яка базується на популярному на той час культурі вагітності, що набув відображення в одязі, поставі та рухах жінки, манері тримати спідницю. Цей образ потребує від акторки володіння пластикою вагітної жінки з урахуванням особливостей епохи: надмірної манірності, повільного темпу, важкого та незручного костюму, що впливає на манеру руху. Проте спосіб тримати тіло й хода вагітної жінки ідентичні в будь-яку епоху: специфічний вигин хребта, дещо відкинутий назад тулуб, певна ваговитість, паралельно розташовані стопи для збереження стійкості тіла — усі ці навички ретельно опрацьовуються тільки на заняттях з історичного етикету, але беззаперечно можуть використовуватися для створення зазначеного образу і в сучасних виставах. Щодо специфічної пластики, то, наприклад, для створення манірних та розбещених типажів сьогодення можна беззастережно запозичувати елементи рухів та деякі жести XVIII ст., а деякі елементи пластики XIX ст. набувають втілення в сучасних образах. Головне, щоб під час роботи над образом не втрачалися логіка, доцільність, творча уява та фантазія, гармонійне поєднання внутрішньої та зовнішньої техніки актора, що є необхідними умовами створення переконливого образу.

Також слід відзначити, що володіння пластикою та манерою історичних епох стане в нагоді під час роботи над відповідними персонажами в стилізованих під ту чи іншу епоху виставах. На цьому акцентують О. Абрамович та А. Кудренко, визначаючи сценічну пластику одним з найважливіших засобів у процесі здійснення авторських інсценізацій класичних драматургічних творів, оскільки вона відображає особливості еволюціонування художніх засобів зовнішньої акторської виразності (Абрамович, Кудренко, 2019, с. 135).

Знання стильової поведінки знадобиться тим акторам, які в майбутньому зможуть реалізувати свій творчий потенціал в кіноіндустрії.

Жанр історичного кіно був і є популярним. У цій сфері від якості володіння стилістичними особливостями історичної пластики тієї чи іншої епохи може залежати успіх кінострічки. Крім того, знімальний процес значно відрізняється від театральної репетиції і потребує від актора ще більшої концентрації, зважаючи на визначальну специфіку кінематографа — кадрування, що потребує багаторазових повторів певних фрагментів стрічки: «... акторська творчість в кіно реалізується лише в межах кожного конкретного кадру, а цілісність акторських образів утворюється за допомогою багаторазового входження в роль, входження, під час якого актор змушений не просто відновлювати в собі малюнок ролі, а знову і знову будувати її зміст і форму на основі цілісного розуміння образу» (Десятник, Лимар, 2020, с. 97). Це потребує досконалого володіння усіма аспектами акторської майстерності, де пластика відіграє одну з ключових ролей. Навіть один вдалий нюанс знайдений актором може створити тонке відчуття часу, але це можливо лише за умови повноцінної та ґрунтовної підготовки актора. Пластично достовірний і невимушений образ виникає лише тоді, коли м'язова пам'ять продукує ретельно відпрацьовані спеціальні сценічні навички.

Тому під час занять «Історичним етикетом» детальному засвоєнню структури рухів слід приділяти прискіпливу увагу, щоби зрештою досягти природності та свободи виконання, яка вельми необхідна в роботі над роллю: «Рух до художнього образу — це зустрічні рухи і персонажа й актора. Їхня зустріч відбувається на грані поєднання реальних можливостей актора й авторської ідеї. Створення — завжди результат рівноваги, балансу творчих можливостей і бажань» (Бельський, 2012, с. 216).

Головне, щоби під час творчих завдань у межах предмету «Основи сценічного руху» не відбувалося надмірного зближення змісту навчального матеріалу дисципліни зі змістом занять з «Майстерності актора», що може призвести до небезпеки не лише дублювання, а й їх взаємного відштовхування і навіть протиставлення один одному. Хоча «Основи сценічного руху» мають безпосередній зв'язок з «Майстерністю актора», адже виконують спільне завдання: реалістично передавати почуття й духовний світ персонажа, але остання є основною дисципліною, а сценічних рух, як і інші допоміжні дисципліни доповнюють її. І всі разом вони становлять багатозадачний комплекс, що розвиває весь спектр психофізичних якостей, необхідних професійному акторові.

Як зазначалося вище, «Історичний етикет» є складовою комплексної дисципліни «Основи сценічного руху», тому тісно пов'язаний із «Ритмікою», «Основами сценічного бою», «Сценічним фехтуванням» та послідовністю їх опанування. Так «Ритміка» виховує ритмічність та музичність виконання, що в подальшому реалізується в «Основах сценічного руху», зокрема в «Історичному етикеті», оскільки усі вправи мають виконуватися у певному темпоритмі або конкретних музичних фрагментах, а відпрацювання тієї чи іншої ходи та інших складніших вправ у різних темпах неможливе без попереднього опанування різноманітних ритмічних рисунків. Щодо «Основах сценічного бою» та «Сценічного фехтування», то цей предмет є логічним продовженням «Сценічного етикету», оскільки студенти вже обізнані на особливостях манер найзатребуваніших у театрі епох, володіють методикою роботи з аксесуарами, які потім використовуються в сценічних боях та фехтуванні, що значно полегшує роботу над цими предметами та дозволяє більше сконцентруватися на техніці боїв та володінні зброєю.

Під час опанування дисциплін «Сценічна мова» або «Вокал» також у нагоді стануть знання з історичної сценічної пластики, адже окрім мовної та пісенної виразності необхідна й пластична свобода, що дозволить позбавитися м'язових затисків та вільно існувати в межах того чи іншого образу.

Також «Сценічний етикет» має зв'язок з дисципліною «Танець», оскільки у розділі «Історико-побутовий танець» вивчаються уклони та деякі танці XVI, XVII, XVIII та XIX ст. Ревранси мають відмінні форму, кроки, амплітуду й пластичність від тих, що представлені в межах «Сценічного етикету», проте характер та манера виконання схожі, але не тотожні. Вивчення побутової пластики формує навички побутової манери, яка набуває свого розвитку в «Танці», де за допомогою умовних рухів виховуються більш співуча й поетична манера виконання, позбавлена побутової конкретики.

Висновки. Отже, предмет «Основи сценічного руху: історичний етикет» є вагомою складовою системи сучасної професійної підготовки майбутнього актора, що відповідає вимогами сучасного театрального мистецтва. Шляхом опанування особливостей стильової поведінки та пластики різних історичних епох, майбутній актор набуває належних професійних компетенцій і здатний не лише достовірно втілити будь-який історичний образ, а й підвищити загальний рівень пластичної культури,

розширити рухомий діапазон, набути навичок створення пластичних характеристик сучасних образів, розкрити творчий потенціал та ширше реалізувати його під час опанування суміжних дисциплін, що зробить його затребуваним у подальшій професійній діяльності як у театральній сфері, так і кіноіндустрії.

Список посилань

- Абрамович, О. О., Кудренко, А. А. (2019). Сценічна пластика в контексті сучасного акторського мистецтва. *Молодий вчений*, 9(1), 133–136.
- Бельський, С. О. (2012). Сценічний рух — основа органічної поведінки актора. *Культура України*. (Вип. 39, с. 213–224).
- Десятник, Г. О., Лимар, Л. Д. (2020). *Основи акторської майстерності в екранній творчості: тексти лекцій* [науковий редактор доктор наук із соціальних комунікацій Гоян В. В.]. Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка.
- Дрознин, А. (2004). *Физический тренинг актера по методике Дрознина*. ВЦХТ.
- Кох, И. Э. (2019). Основы сценического движения: Учебник. 6-е изд. «Лань», «ПЛАНЕТА МУЗЫКИ».
- Старостін, Ю. (2016). Акторський тренінг: його зміст та основа. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. (Вип. 19, с. 201–204).
- Торгашов, В. Н. (2014). Анализ состояния сценической пластики в современном драматическом спектакле (на материале исторического этикета и стиливого поведения). *Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*, 1(57), 409–411.

References

- Abramovych, O. O., Kudrenko, A. A. (2019). Stage sculpture in the context of modern acting. *Molodyi vchenyi*, 9 (1), 133–136. [In Ukrainian].
- Belskyi, S. O. (2012). Stage movement is the basis of the actor's organic behavior. *Kultura Ukrainy*. (Issue 39, pp. 213–224). [In Ukrainian].
- Foreman, G. O., Limar, L. D. (2020). *Fundamentals of acting skills in screen creativity: texts of lectures* [scientific editor Doctor of Sciences in Social Communications Goian V. V.]. Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University. [In Ukrainian].
- Droznin, A. (2004). *Physical training of the actor according to the Droznin method*. All-Russian Center for Artistic Creativity. [In Russian].
- Koch, I.E. (2019). *Basics of stage movement: Textbook*. 6th ed. "Lan", "PLANET OF MUSIC". [In Russian].
- Starostin, Y. (2016). Acting training: its content and basis. *Scientific bulletin of I.K. Karpenko-Karyi Kyiv National University for Theatre, Cinema and Television*. (Issue 19, pp. 201–204). [In Ukrainian].
- Torgashov, V. N. (2014). Analysis of the state of stage plasticity in a modern drama performance (based on historical etiquette and style behavior). *Scientific notes of Orel State University. Series: Humanities and social sciences*. 1 (57), 409–411. [In Russian].

Надійшла до редколегії 03.09.2021